

Ülkemizde meslek tercihi konusunda yıkmamız gereken birçok yanlış algı var. Örneğin meslekleri onlarla ilişkilendirilen üniversite bölümlerinin puanlarına göre, popülerliğine göre veya iş bulma kolaylığına göre değerlendiriyoruz. Puanlar ve prestij başkalarının algılarının sonuçlarıdır: bizim kararımızı etkilememeli. Aslında sorulması gereken ilk soru, hayatta ne yapmak istediğimiz ve nasıl mutlu olacağımızı düşündüğümüzdür.

Üniversiteden mezun olan gençlerimizin önünde 3 alternatif var: alanında lisansüstü öğrenim görerek araştırmacı olmak; bir kuruma girip profesyonel olmak; girişimciliği seçip kendi işini kurmak. Dolayısıyla, hangi meslekte kolay iş bulunduğu sorusu kanımca eksik bir sorudur. Ayrıca, profesyonelliği seçen bir öğrencinin bitirdiği program ile ilgili bir işte çalışacağını beklemek de yanlıştır. Örneğin ülkemizdeki mühendislik mezunlarının çok azı mezun olduktan birkaç yıl sonra mühendislik yapmaktadırlar, çünkü hem ülkemizde mühendis gerektiren iş sayısı azdır, hem de mühendislik eğitiminde verilen analitik düşünme ve problem çözme eğitimi başka birçok meslekte ise yaramaktadır.

Kariyer planlama ortaöğretim sistemimizin bir parçası olmadığından, öğrencileri kendileri için doğru meslekleri seçebilecek şekilde yetiştirmiyor. Öğrenci kendisini neyin mutlu edeceğini düşünmeden kulaktan dolma bilgiler ile bir lisans programı seçiyor. Birçok öğrenci seçiminden memnun kalmayıp sınava yeniden giriyor. Birçoğu da diplomasını alıp farklı alanlarda iş arıyor. Geçen yıl bu sorunu kısmen çözecek bir adım atıldı ve üniversitelerde yatay geçiş kolaylaştırıldı. Dolayısıyla, bundan böyle öğrenci girdiği programdan memnun değil ise, puanının tuttuğu başka bir bölüme (belirli şartları sağlarsa) geçiş yapabilecek. Bu değişikliği çok olumlu buluyorum çünkü bir lise mezunundan meslek seçmesini beklemek gerçekçi değildir ve öğrenci kendisini tanıdıkça ve farklı üniversite dersleri aldıkça ilgi alanlarını daha doğru teşhis edebilir.

Lise öğrencilerimiz üniversitede okuyacağı bölüm seçimini meslek seçimine eş görüyor ve ne yazık ki birçok adayın değerlendirmeye aldığı meslek yelpazesini kılavuzdaki programlar ile kısıtlı. Üniversite tercih kılavuzuna hakettiğinden daha fazla önem atfetmemeliyiz. Bu kılavuz ciddi bir iş piyasası ve geleceğin meslekleri araştırması sonucu hazırlanmıyor; zaman içinde ufak değişiklikler ve bolca birbirinden kopya ile geliyor. Yani aslında bu kılavuz bundan 10 sene öncekinden çok da farklı değil. Yıldızı sönen programlar hala kılavuzda çünkü üniversitelerin program kapatmaları kolay değil. Daha da önemlisi yıldızı parlayan alanlarda yeni programlar kılavuza kolayca giremiyor çünkü hem yeni program açabilmek için Üniversitelerarası Kurul ve YÖK onayı gerekli hem de yeni parlayan alanlarda kalifiye öğretim üyesi bulmak kolay değil. Örneğin, kılavuzda şu sıralar çok yüksek talep gören kullanıcı deneyimi tasarımı, uygulama (app) programcılığı, sosyal medya uzmanlığı, oyun tasarımı, arama motoru optimizasyonu, büyük veri analizi gibi konulara odaklanan bir lisans programı bulamazsınız. Fakat liseden belli bir ana yol haritasıyla gelen ve ne yaptığını bilen bir üniversite öğrencisi seçmeli dersler, sertifika programları, İnternet üzerinden alınan dersler ve dikkatli seçilmiş stajlar ile bu alanlarda arzuladığı eğitimi alabilir. Özetle, size sunulan bayat menü ile yetinmemeli, planladığınız kariyere uygun harmanı kendiniz oluşturmalsınız.

Kılavuzun bir kötü tarafı da program sayısının fazlalığı. Üniversiteler kadro alabilmek ya da daha fazla öğrenci çekebilmek için çarpıcı isimli programlar açabiliyorlar; ya da kontenjanlarını arttırabilmek için özünde aynı olan programı değişik isimlerle sunabiliyorlar. Öğrencilere önerim, yeni ve çarpıcı isimli programların çekimine kapılmayıp, ana akım programlarını tercih ettikten sonra seçmeli dersler, yandal ve stajlar ile programları kendi hedefleri doğrultusunda farklılaştırmaları.

Çok sık duyduğum bir yanlış algıyı daha düzeltmek isterim: “bir lisans diploması yetmez, çift anadal veya yüksek lisans yapmak gerek.” Kanımca öğrencinin tercihleri doğrultusunda seçilen dersler ve yapılan stajlar ile donatılmış bir lisans derecesi profesyonel kariyere başlamak için yeterlidir. Zaten herkes kariyeri boyunca mesleğin gerektirdiği yönlerde öğrenmeye devam etmek zorunda. Kariyerin başında çift anadal veya yüksek lisans yüklemesi gereksiz. Fakat kanımca yandal birçok öğrenci için iyi bir fikir. Örneğin her mühendislik öğrencime işletmede yandal, her işletme öğrencime ise ilgi alanına göre psikoloji, iktisat veya endüstri mühendisliğinde yandal öneriyorum.

Oysa üniversite tanıtım döneminde karşılaştığım birçok aday yukarıda saydığım olguları bilmediğinden ya da aralarındaki ilişkiyi yorumlayamadığından basit bir mantıkla şu şekilde düşünüyor: iyi bir üniversitenin popüler bir programına gireyim, mezun olunca kolay iş bulurum ve başarılı bir kariyerim olur. Maalesef bu mantık zincirinde epey hata var. Başarı için başkalarının aklına dayalı bir formül pek gerekli değil, basit bir formül ise hiç yeterli değil. Öğrencinin kendi profesyonel gelişiminin sorumluluğunu üstlenmesi ve aktif olarak yönetmesi gerekiyor.

Bu yıl 12. sınıfta olan büyük kızımı örnek vermek istiyorum. Lise eğitimi süresince poster tasarımına, fotoğrafa, resime, animasyona ve videoya ilgi duydu; bu konularda seçmeli dersler aldı ve projeler yaptı. Derslerde sosyal psikolojiye ilgi duyduğunu farketti ve gönüllü olarak toplumun dezavantajlı gruplarına destek çalışmalarına yöneldi. Üniversitede iletişim tasarımı okurken sosyal psikolojide yandal yapmayı ve son senesinde sosyal pazarlama dersleri almayı planlıyor. Yani 3 farklı fakülteden ders alacak. Hedefi STK'lar, azınlıklar ve lobi grupları için çalışan bir görsel iletişim tasarımcısı olmak. Şimdiden Disney ürünleri satan bir mağazada çalışarak hem bir sonraki kamerası için para biriktiriyor hem de animasyonun çocuklar üzerindeki etkilerini yakından izliyor. Bu tercihleri tamamen kendisi yaptı...

Bu yazının amacı meslek tercihi yapmaya çalışanlara öneriler getirmek idi. Fakat kanımca tercih döneminde belirli bazı meslekleri veya programları öneren "uzman"lara kulak asmamak gerekli. Dünya çok hızlı bir değişim içinde. Hemen her mesleğin yapılış şekli zaman içinde ciddi olarak değişiyor, eski mesleklerin bazıları yok olurken yeni bazı meslekler doğuyor. 20 sene sonra şu anda popüler olduğunu düşündüğümüz birçok meslek belki ortadan kalkmış olacak, ve şu anda bilmediğimiz meslekler ortaya çıkmış olacak. Dolayısıyla "Şu anda ne popüler?" diye bakmak hem gereksiz hem de yetersiz. "Gelecekte şu popüler olacak" diyenleri de fazla ciddiye almamak gerek.

Peki ne yapmalıyız? Kanımca meslek seçimine odaklanmak yerine, dünyanın hızlı değişimine ayak uydurabilecek yetkinlikleri geliştirmeye önem vermeliyiz. 21. yüzyılda kariyer ve yaşamda başarı için gereken yetkinlikler hakkında oldukça detaylı blog yazıları yazdım. Burada sadece bu yetkinlikleri saymakla yetineceğim: dijital çağ okuryazarlığı; eleştirel düşünme ve problem çözme; iletişim; yaşamboyu öğrenme; öz yönlendirme ve kişisel yönetim; işbirlikçi çalışma ve liderlik; yaratıcılık ve inovasyon; sosyal sorumluluk, kültürel, evrensel, çevre farkındalığı. Öğrencilere kendi olanaklarını kullanarak ellerinden geldiği kadar bu yetkinlikleri geliştirmeye çalışmalarını öneriyorum. Bunların yanında, kendilerini farklılaştırıp aranan bireylerler olabilmeleri için ikinci bir yabancı dil (tercihan Rusça veya Çince) öğrenmelerini ve bilgisayarda modelleme ve programlama becerilerini geliştirmelerini, en az iki yerde staj yapmalarını ve yarı-zamanlı çalışmalarını, eğitimleri sırasında yurt dışına gitmelerini, öğrenci klüplerinde görev almalarını ve hobilerini ihmal etmemelerini öneriyorum.

Okurları meslek konusunda az da olsa yönlendirebilmek amacıyla dünya ve ülke ekonomisinin hangi yöne gittiği konusunda birkaç şey söyleyerek bitireceğim. Geleceğin dünyası bilişim dünyası ve böyle bir dünyada veriye ulaşım, analiz ve sentez becerileri önemli. Ülkemiz zenginleştikçe enerji, ulaşım, turizm sektörleri ile finans, sağlık ve eğitim hizmetlerinin önemi artacak. Sanat, kültür ve spora daha fazla zaman ayrılacak. Ülkemiz yaşlandıkça yaşlılara yönelik sağlık ve hizmet sektörleri de büyüyecek. Ülkenin zenginleşmesi, eğitim sistemimizdeki zafiyet birlikte düşünüldüğünde eğitim sektöründe her seviyede (ana okulundan yaşam boyu eğitime kadar) önemli fırsatlar oluşacağı çıkarılabilir. Gerek bilişim ve iletişimdeki gelişmeler sayesinde, gerekse ülkedeki refahın artması ile birçok sektörde ortaya çıkacak yeni fırsatlar ülkede iş peşinde koşanların değil iş kuranların sayısını artıracak. Dolayısıyla, bu yıl üniversiteye başlayacak her öğrencinin girişimciliği kariyer planları arasına almasını öneriyorum.

Son söz: Profesyonel gelişiminiz eğitim sistemine bırakılamayacak kadar önemlidir. İş bulacak olan, meslek, program veya üniversite değil, mezundur.

Prof. Dr. Erhan Erkut
MEF Üniversitesi Rektör Yardımcısı
İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dekanı
Endüstri Mühendisliği Bölümü Başkanı
www.erhanerkut.com